

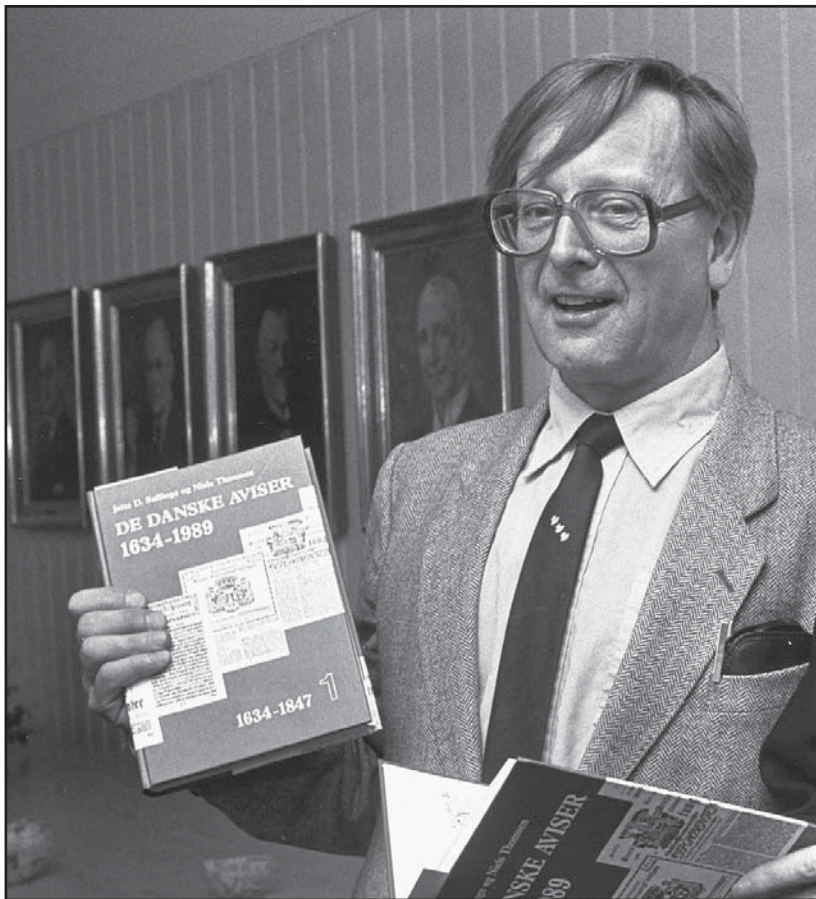
Nekrologer

Niels Thomsen

21. april 1930 – 30. december 2011

AF

CARSTEN DUE-NIELSEN

Niels Thomsen 1988. Foto: Scanpix Keld Navntoft.

Niels Thomsen var en bredt orienteret, klart skrivende og stærkt engageret historiker. Med stor flid nåede han at gøre sig gældende inden for flere områder af historie og samfundsvidenskab, og det både organisatorisk og fagligt. Lige så vigtig var hans rolle som kritiker af tendenser i historieskrivningen, han fandt farlige for fagets videnskabelige udvikling. Personligt var han venlig, hjælpsom og imødekommende over for kolleger og venner, men i diskussioner kunne der være noget drillende, muntret og gadedrengagtigt over ham, som kunne irritere modparter. Hans personkarakteristikker var rammende – måske lige lovlig rammende – og han kunne være en skarp og polemisk debattør over for historikere med andre opfattelser af fagets metoder og mål.

Som det fremgår af gratulationslisten med mere end 300 navne i festskriftet *Presse og historie* (1990), havde han en bred kontaktflade. Foruden kolleger og venner inden for statskundskab, pressehistorie, nationaløkonomi, økonomisk historie og samtidshistorie havde han kontakter blandt embedsmænd, bladfolk og politikere, foruden trofaste venner fra skolegangen på Herlufsholm og fra det lille hold, han læste historie sammen med i 1950'erne.

Niels Thomsen blev gift med sin studiekammerat arkivar Birgit Nüchel Thomsen, og de delte i høj grad interesser og holdninger gennem et langt og tæt ægteskab med få kurrer på tråden. Politisk bevægede de sig efter studieårene fra venstre mod højre – fra at skrive i *Frit Forum* til at være knyttet til *Berlingske Tidende* som faste bidragydere – og geografisk fra Aarhus til Frederiksberg og Klampenborg, hvor de slog sig ned i et rummeligt rækkehus, der gav mulighed for megen selskabelighed og møder med fagligt interessante gæster fra ind- og udland. Deres store kælderfaciliteter kunne rumme omkring 25 mødedeltagere. I 1990'erne flyttede de til en halv villa få skridt fra rækkehuset, også den med en stor mødekælder.¹

Efter kandidateksamen i historie og fransk 1957 – med et ikke så imponerende resultat – og militærtjeneste fik Niels Thomsen arbejde som leder af Dansk Pressemuseum i Aarhus 1958-65, suppleret med et job som lektor på Journalisthøjskolen 1962-65. Han var herefter langvarigt medlem af bestyrelsen for Pressehistorisk Selskab 1967-93, sekretær i Statsministeriets presseudvalg 1967-69 og redaktør af *Pressens Årbog* 1968-92.

I 1965 rejste familien til København, hvor Niels Thomsen blev ansat som amanuensis på det nyoprettede Institut for Økonomisk Historie på Københavns Universitet. Her havde han daglige opgaver med

¹ Om Birgit Nüchel Thomsen se nekrologen af Per Boje, *Historisk Tidsskrift*, 110 (2010), s. 551-555.

at undervise i nationaløkonomi, være anmelderredaktør ved *Scandinavian Economic History Review* (1967-71) og bidrage med og til værker som *Partipressen* (1965) og *Dagligliv i Danmark i det 19. og 20. århundrede* (1966-67) udover fortsatte artikler i *Pressehistorisk Årbog*. Men parallelt hermed arbejdede han energisk på at færdiggøre sin disputats om *Dagbladskonkurrencen 1870-1970* (1972), der endte som et banebrydende mammutværk i to bind og mere end 1.100 sider. Værket udmærkede sig ved den meget omfattende dækning og med nye metoder til at bestemme avisernes udbredelse og overlevelsessevne i deres skarpe udskilningsløb gennem perioden.

Inden den vel modtagne disputats havde Niels Thomsen imidlertid udskiftet sin stilling i økonomisk historie med et tilsvarende job i statskundskab 1971-73. Han var i stigende omfang blevet optaget af de generaliserende samfundsvidenskaber og ville gerne prøve et nyt, måske mere dynamisk miljø. Her fik han en professorstilling i foråret 1973. Samtidig var Povl Bagges professorat i nyere historie, dvs. 1800-tallet, blevet ledigt, og et enstemmigt femmandsudvalg indstillede Niels Thomsen som det bedste valg blandt en række kvalificerede ansøgere – hvoraf en havde og nogle fik professorater sidenhen. For Niels Thomsen må det have været et vanskeligt valg, for han var tiltrukket af såvel historikerens som samfundsvidenskabsmandens metoder, synsvinkler og resultater. Og han var allerede blevet indvalgt i Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd for perioden 1973-76. Han valgte professoratet i nyere historie og undgik derfor de skarpe stridigheder mellem studerende og lærere i statskundskab, som sidenhen gjorde dette institut mindre attraktivt.

Klimaet var dog heller ikke ideelt i historiefaget i 1970'erne, og Niels Thomsen kom i stigende grad på afstand af nogle af sine kolleger og søgte tilbage til sine gamle venner fra Institut for Økonomisk Historie. Men han ville ikke nøjes med det økonomiske perspektiv. Da professoren i samtidshistorie, Sven Henningsen, gik af i 1980 og kort efter døde, satte Niels Thomsen sig ved gravøllet sammen med kollegerne fra Institut for Samtidshistorie og foreslog et samarbejde. Uden at forlade pressehistorien og den økonomiske historie ville han nu også intensivere arbejdet med politisk historie – eller samfundshistorie i bred forstand.

Han var dog fortsat landets førende pressehistoriker, og det gav sig udslag i hans medlemskab af Mediekommissionen (1980-85) – hvor han dog oftest var i mindretal – og hans medvirken i to store forskningsinitiativer i sidste halvdel af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne, „Dansk politik under forandring, 1945-85“ og „Dansk industri efter 1870“, finansieret af Det humanistiske Forskningsråd og

Carlsbergfondet. I det første var han med til at styre det ambitiøse projekt, som bl.a. omfattede de såkaldte Christiansborg-møder, hvor politikere og forskere mødtes, holdt oplæg og diskuterede, og formentlig nyttige kontakter skabtes, men hvor det kontante udbytte i form af publiceret forskning trak noget ud. Det andet projekt var mere traditionelt og fokuseret, og Niels Thomsen bidrog med det nyttige værk *Industri, stat og samfund 1870-1939* (1991). Værket svarede til titlen i den forstand, at det faktisk søgte at forene studiet af økonomiske, sociale og politiske strømninger og deres gensidige forudsætninger og virkninger. I 1998 publicerede han sin sidste bog, oversigtsværket *Hovedstrømninger 1870-1914, idélandskabet under dansk kultur, politik og hverdagsliv*, der søgte at etablere en helhedsforståelse, hvor ideer om religion, filosofi, menneskeopfattelse, nationalitet og historiesyn blev føjet til Niels Thomsens traditionelle emner, presse, penge og politik. Et stort anlagt projekt, som kunne have peget fremad mod nye projekter, men kom for sent.

Blandt Niels Thomsens sene værker i øvrigt er hans bidrag til *Københavns Universitets Historie*, hvor han forfattede et hovedafsnit i bind 3 om perioden 1936-66, der udkom 1986. Det blev anmeldt noget kritisk i *Historisk Tidsskrift* (1990) af lærdomshistorikeren Olaf Pedersen, men faktisk er der tale om et værk, der forstår at gøre institutionshistorie ganske spændende, bl.a. med vægt på at se på økonomiske og sociologiske aspekter, foruden oplægget til den magtkamp mellem rektor, de yngre lærere og grupper af studerende, som forestod sidst i 1960'erne og i 1970'erne.

Det sidste store værk var *De danske aviser 1634-1989 I-III* (1988-91), et mammutværk på omkring 2.000 sider, skrevet i samarbejde med Jette D. Søllinge. Omhyggeligt fremlagdes her oplysninger om alt, der kunne kaldes aviser. Et imponerende grundlag for kommende avisstudier og en nyttig håndbog for alle, der arbejder med avisstof.

1980'erne og 90'erne blev en travl tid for Niels Thomsen. Dels tog han initiativ til – og kastede sig velopløst ud i – debatterne i *Historisk Tidsskrift* om biografien som videnskabeligt baseret genre og tillige en debat om, hvad det kræver at skrive Danmarkshistorie, og om historikernes relevanskriterier. Dels trykte samme tidsskrift hans mange disputatsoppositioner og hans store anmeldelser. Og endelig fik han travlt med nogle mindre institutioner (jf. nedenfor), som skulle skabes eller overleve.

Niels Thomsens disputats var ikke blevet anmeldt i *Historisk Tidsskrift*, og han skrev ikke i tidsskriftet de næste syv år, men fra 1980 og indtil 2002 rullede i en lind strøm den ene disputatsopposition, sto-

re anmeldelser eller diskussionsindlæg fra Niels Thomsens hånd gennem tidsskriftet, vel at mærke skrevet i et meget veloplagt, kontant og kritisk sprog – og gerne med forslag til, hvordan forfatteren *burde* have løst opgaven.²

Historisk Tidsskrifts redaktion stillede gerne plads til rådighed for både angreb og forsvar, for man gik ud fra, at Niels Thomsens indlæg var blandt de første artikler, der blev læst. Det var da heller ikke kun personlige fejder, der blev udkæmpet, men vigtige spørgsmål der blev rejst og debatteret. Thomsens anmeldelser blev sjældent indledningen til et smukt venskab, men set udefra var det nok en fordel, at positioner blev markeret så stærkt, og alternative metoder og tolkninger blev foreslået. Det skabte ikke blot forurettelse og afvisning, men også kampgejst og større fokus på historikernes valg af emne, problemstilling, metode og kildemateriale.

Blandt Niels Thomsens mange indlæg var kritikken af både Søren Mørchs og Gyldendals *Danmarkshistorier* og også *Mediehistorien*. Dertil kom hans påpegning af vanskelighederne med synsvinkel og relevans for biografier som historieskrivning. De lange og overvejende kritisk centrerede oppositioner mod og/eller anmeldelser af Helmer Pedersens, Ole Langes, Ole Hyldtofts, Birgitte Possings, W. Christmas-Møllers, Poul Villaumes, Niels Finn Christiansens, Henrik Lundbaks og Bo Lidegaards store værker gjorde nok ondt, for de ramte resultater af meget store arbejdsindsatser, men som regel havde Niels Thomsen nogle gode argumenter. Forfatterne kunne indvende, at det var en anden bog, Niels Thomsen ville have haft dem til at skrive, men nogle erkendte nu nok, at Niels Thomsen kunne have en pointe.

Som en udløber af forskningsrådsprojektet „Dansk politik under forandring“ kom der øget fokus på adgangen til de danske kilder. Her var øget adgang til arkiverne et krav, som de fleste danske historikere kunne støtte, og faktisk havde der ligget netop et håb om stærkt øget arkivadgang, når velanskrevne historikere skulle arbejde for et projekt, som hvilede på statsmidler. Men arkivvæsenet – og måske bagom det ministerierne – havde ikke meget lyst til at linde på lågene. Først langsomt – og efter et rigsarkivar-skifte og en ny arkivlov – skete der noget.

For at forbedre forskernes position var et af Niels Thomsens initiativer at skabe et Selskab for Samtidshistorisk Forskning i 1992. Det skete ret uformelt ved et sommermøde i hans baghave, men det blev hurtigt officielt dannet og fik endda som startkapital en pose penge, som re-

² Jf. Jan Pedersen i *Historisk Tidsskrift*, 114 (2014), s. 241-246.

stereede fra Udgiverselskab for Danmarks nyere historie. Selskabet havde som formål at presse på i arkivadgangssagen, men det var en lang og besværlig kamp, og om resultaterne skyldtes foreningens pres, er vanskeligt at bestemme – noget skete der dog med hensyn til adgang og tidsfrister for den store del af arkivmassen, som ikke var top-hemmelig. Et andet mål var at skabe et forum for meningsudvekslinger og inspiration blandt det stigende antal samtidshistorikere. Det lykkedes faktisk at samle helt op mod hundrede samtidshistorikere og invitere topembedsmænd og politikere til debattmøder. Niels Thomsen var formand indtil 2002, og han kunne behændigt forbinde selskabet med uddelingen af en pris til årets bedste bog (eller bøger) inden for fagene samtidshistorie, statskundskab eller international politik – med penge fra en arv fra samtidshistorikeren Sven Henningsen. I motive-ringerne for prisens uddeling kunne han også demonstrere, at han ikke alene var en skarp kritiker, men også anerkendte kvalitet.

Ud af aktiviteten i 1980'erne, primært nok Christiansborg-møderne og møder foranstaltet af Dansk udenrigspolitisk Institut, fremstod endnu et Niels Thomsen-projekt, der kunne betragtes som en privat mini-udgave af de officielle organer. Det var et debatforum, der fik navnet Politiske adfærdsstudier, i daglig tale PAS, og omfattede en kreds på 15-25 personer, der mødtes i Niels Thomsens rummelige kælder. I begyndelsen var fokus især på vælgeradfærd, sociologi og politologi, men gradvis øgedes emnekredsen, bl.a. med økonomi og udenrigspolitik, ligesom deltagerkredsen efterhånden omfattede folk fra medierne, politiske partier, fagforeninger, foruden en del fra central-administrationen. Deltagerne kom med forskellig ekspertviden og forskellige holdninger, men som det var Niels Thomsens ideal, mødtes de i fri diskussion på grundlag af mundtlige og skriftlige oplæg. Forudsætningen var naturligt nok, at fortroligheden ikke blev krænket. PAS levede i Niels Thomsens kælder i 25 år med en vis udskiftning af naturlige grunde, men med tendens til en stigende gennemsnitsalder.

En sidste aktivitet, som spillede en rolle for Niels Thomsen i disse år, var tidsskriftet *Økonomi & Politik*s overlevelse. Det havde eksisteret siden 1927, været udgivet af Institutt for Historie og Samfundsøkonomi, og efter dette instituts opdeling i tre universitetsinstitutter omkring 1960 var det videreført af et nyoprettet Selskab for Historie og Samfundsøkonomi med professor Sven Henningsen som formand. Da han gik på pension i 1980, havnede ansvaret for selskab og tidsskrift hos Niels Thomsen – desværre på et tidspunkt, hvor der var uenighed om, i hvilken udstrækning *Økonomi & Politik* skulle være et alment tilgængeligt tidsskrift eller et forskningstidsskrift beregnet for universitetsfolk og studerende.

Da faget statskundskab ved Københavns Universitet manglede et tidsskrift for de mange nye lærere og studerende, så man gerne *Økonomi & Politik* indtage den rolle, og det hjalp ikke, at Henningsen og samtidshistorikerne advarede mod en for stærk teoretisering af tidsskriftets indhold. Da statskundskabs-folkene havde fået flertal i selskabets bestyrelse, faldt det i Niels Thomsens lod som formand at få tidsskriftet til at fungere med et væsentligt ændret indhold. Det var ikke let. Oplaget raslede ned, tidsskriftet kom i gæld til trykkeriet, og man måtte kæmpe sig frem fra år til år. Det var også svært at skaffe artikler, så man måtte arbejde for at konstruere temahæfter, helst med kontant støtte. Efter en årrække med krise lykkedes det alligevel med hjælp fra økonomen Steen Leth Jeppesen og fra sønnen, økonomen Steen Thomsen, at få *Økonomi & Politik* til at overleve, nu under djøf-forlagets auspicer. Lige som de øvrige her nævnte initiativer fra Niels Thomsens side lever det stadig.

Niels Thomsen havde været en meget travl mand i hele sit voksenliv. Efter at han blev pensioneret i foråret 2000, fik han gjort et par større anmeldelser færdig, men blev derefter tilskuer til snarere end aktør i forskningen. PAS-møderne i kælderen fortsatte ganske vist, men han blev mere tavs og fik desuden problemer med at skrive fejlfrit. Han opdagede lidt sent, at det var lettere at skrive om end at deltage i politik. Således spurgte han engang venligt Det konservative Folkeparti i Gentofte, om man var interesseret i lidt hjælp til politikken fra en politolog og medieforsker. Svaret var, at hvis han var partimedlem, ville han være meget velkommen på pensionistudflugterne. Niels Thomsen tog det pænt.

Til gengæld holdt han sig i form med morgenbad ved Bellevue, ved at løbe op ad trappen med to trin ad gangen, daglige løbe- eller cykelture i Dyrehaven og udlandsrejser, bl.a. med Udenrigspolitisk Selskab. Hans statur og ansigt var næsten uforandret livet igennem, og da han var sidst i 70'erne stadig med glimt af den energiske, slagfærdige og frække gadedreng. Birgit Nüchel Thomsens død i 2009 ændrede alt, og til sidst blev han helt tavs. For Niels Thomsen må hans egen død to år senere være kommet som en befrielse.